

POEZIA CREȘTINĂ ȘI FORMAREA UNEI ATITUDINI INTERCULTURALE „BĂIETELUL NEGRU” AL LUI WILLIAM BLAKE

MAGDALENA DUMITRANA*

mdumitrana@yahoo.com

Abstract: *Children, at least until their adolescence, are not really accessible to the theories and theorizations. The present paper considers that the school experience must address in a large measure, mostly to the right cerebral hemisphere, which is responsible for intuition, artistic emotion, art, as a whole. It presents a simple and adequate modality for making children understand that to be different is not but an inessential detail, if reported to the plane of spirituality. The main instrument in this demonstration is constituted by poetry – poetry that unfortunately is ignored or wrong utilized in our school.*

Keywords: *difference, poetry, understanding, hope.*

Scurtă introducere

Lucrarea de față aduce împreună o serie de concepte care, în mod obișnuit, sunt tratate separat. Ce ar avea în comun, la o primă vedere, pedagogia laică a secolului nostru, cu creștinismul, cu conceptele privind comunicarea interculturală și cu poezia? Mai ales, cu o poezie mistico-romantică, așa cum este caracterizată opera lui William Blake. Într-adevăr, legătura nu ține mai deloc de concepte, de idei, de fenomenele realității – pentru că, în definitiv, ideea exprimată, conceptul construit de mintea umană, nu sunt decât suprafața realității profunde; sunt fenomene supuse schimbării în căutarea unei adevări la fel de mobile, la adevărul descoperit cu încetul. Cu toate acestea, cunoașterea „în parte” poate conduce, unită cu alte „părți” la scopul dorit.

Unul dintre cele mai puternice instrumente ale umanității este educația-proces prin care omul poate ajunge să își cunoască esența: „Nimeni să nu creadă despre sine că este cu adevărat om, decât cel ce a învățat să acționeze ca om, adică a fost format spre ceea ce-l face pe om.”,

* Conf. univ. dr., - Universitatea din Pitești.

spunea Comenius în a sa *Didactica Magna*¹. De pe poziția temei discutate aici, umanitate înseamnă cunoaștere, înțelegere și credință; credință, nu neapărat într-o entitate cu un anumit nume, promovată de o cultură sau alta ci, mai ales, credință în vocația spirituală a omului, în capacitatea sa de a transcende limitele prin „instrumente” interioare, date lui prin naștere: mintea și inima, gândirea și emoția. Probabil nu există purtător mai sensibil al acestor unelte ale acestei umanități spirituale, ca poezia. Nu există cale mai directă de pătrundere spre înțelegerea umană decât ritmul și melodia poemelor. Probabil, nu există vehicul mai potrivit pentru educația omului ca poezia purtătoare de adevăr.

Educația astăzi

Adesea, obiecția majoră care se aduce educației contemporane se referă la existența unei informații excesive, a unei multitudini de date care apar în curricula școlară; se referă, de asemenea, la o anumită dificultate în a selecta, a prevedea în fapt, care sunt cunoștințele esențiale, necesare elevului ca viitor adult. Această obiecție, precum și dificultățile semnalate în acest context, sunt strâns legate de valorile intelectuale promovate în cultura occidentală, mai ales; raționamentul, logica, combinarea de informații în structuri intelectuale coerente, măsurabile sunt cele care dau etalonul tuturor aprecierilor legate de progres. Cu toate acestea, cercetarea în domenii oarecum depărtate de pedagogie și psihologie, a semnalat importanța covârșitoare a altor factori ce pot duce la dezvoltarea personală și implicit, la mărirea capacității de învățare, cu toate efectele pozitive consecutive. Excesul de raționalitate - de emisferă stângă, răspunzătoare pentru logică și limbaj, privează persoana umană, copilul și elevul, în discuția noastră, de utilizarea unei părți importante a psihicului uman: arta, emoția, intuiția, muzica și muzicalitatea, în sensul cel mai larg, vizând armonia. O foarte clară și argumentată caracterizare comparativă între învățământul tradițional, bazat pe informație și cel, să spunem, învățământul viitorului, cu referință la utilizarea resursei umane existente în fiecare individ, o găsim la creatorul unei alternative educaționale originale. Această alternativă stă la baza tuturor curentelor de învățare accelerată, atât de răspândite astăzi, pe toate zonele globului. Iată afirmațiile, bazate pe o cercetare de o viață, a lui Gheorghii Lozanov, întemeietor al sugestopediei/rezervopediei:

¹ Comenius, J.A., *Didactica Magna*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 32.

„Iată câteva practice ale educației care nu sunt coerente cu funcțiile fiziologice și psihologice ale personalității:

1. Este binecunoscut faptul că, niciodată creierul nu funcționează doar cu structurile cortexului or numai cu subcortexul sau doar cu emisfera dreaptă sau cea stângă, separat. Unitatea funcțională a creierului nu poate fi sfărâmată, chiar dacă în anumite cazuri este mai vizibilă o activitate sau alta. De aceea, complexul emoțional și motivațional, reprezentarea și abstracția logică trebuie activate simultan, în complexitatea, în unitatea lor indivizibilă. Dar cel mai adesea, apar două tipuri de deviere de la acest model natural:

a. Predarea se adresează numai structurilor corticale și emisferei stângi a elevului, ca și cum acesta ar fi o mașină cibernetică lipsită de emoții și motivație;

b. În cel mai bun caz, elevul este considerat ca fiind o entitate psiho-fiziologică, dar procesul educațional nu este dirijat în mod global - către toate părțile creierului, în mod simultan, ci în pași succesivi: stadiul subcortical-reticular (emoțional); stadiul concret-imagistic (vizual); stadiul abstract-logic („cibernetic”).

2. Este binecunoscut faptul că, activitatea analitico - sintetică a creierului în condiții normale, este îndeplinită simultan - nu există ceva ce s-ar numi analiză pură ori stadiu de pură sinteză. Această conexiune simultană și indivizibilă a proceselor psihologice are propria sa expresie psihologică. Ea stă, de asemenea, la baza cogniției - de la general la particular (dar ca element al generalului) și înapoi la general (ca structură unitară rațională a elementelor). Dar aceste legi naturale suferă adesea „corectări” în cadrul activității pedagogice într-una din următoarele direcții:

a. Elementele sunt studiate separate, izolate de înțelesul lor, de întregul semnificativ; ele sunt automatizate prin exerciții obositoare și doar mai târziu ele sunt conectate sistematic, una de alta, pentru a forma un întreg;

b. Întregul este studiat fără a se acorda atenție părților sale componente, precum și greșelilor care apar ca o consecință a acestui fapt.

În ambele cazuri, se încearcă spargerea simultaneității naturale a proceselor de analiză și sinteză.

3. În oricare tip de proces de comunicare, personalitatea unui individ participa simultan, pe mai multe nivele, conștiente și paraconștiente.

Acest fapt, acordat de natură, este „utilizat” în activitatea practică pedagogică, cel mai adesea în următoarele două direcții:

a) Principiul participării conștiente la procesul educațional este formalizat și transformat în fetiș. În conformitate cu acesta, elevii trebuie să învețe și să automatizeze fiecare element al materialului de învățat, strict într-o manieră conștientă și rațională, în pofida faptului că acest material poate fi învățat într-o anumită măsură, în mod spontan și intuitive, într-o lecție cu o abordare globală;

b) Se dă importanță numai capacităților paraconștiente și intuitive ale elevului, neglijându-se necesitatea unei finalizări conștiente și reevaluare creativă a materialului².

Propriile cercetări și aplicații, precum și cercetările-replică desfășurate în mai multe părți ale lumii, au demonstrat cu prisosință importanța utilizării ambelor emisfere cerebrale în procesul învățării (și nu numai). Arta, muzica, armonia, toate contribuie în mod esențial la obținerea unei eficiențe cu mult peste standardele așteptate, în orice activitate umană. Pentru a ne întoarce la tema noastră, înțelegem că, deși în mod indirect, aceste cercetări formează un suport puternic pentru avansarea ideii că, poezia (desigur, arta în general) trebuie să constituie o permanență în școală. Starea prezentă a lucrurilor, din acest punct de vedere, este însă, departe de a îndeplini această condiție. Poezia este „sectorizată” în cărțile de citire și de literatură, părănd că nu are nicio legătură cu celelalte produse umane-psihologice și culturale. Este analizată și tăiată în bucăți ca un corp mort, bucăți care sunt puse înapoi ca într-un puzzle eșuat. Nu mai rămâne nimic din melodie, din armonie, din sentiment. Cu alte cuvinte, tot ce aparține emisferei cerebrale drepte, emisfera „artistică”, este transferat și „operat” în emisfera dreaptă, cea „logică”.

Poezie și inter-cultură

Unul dintre mijloacele cele mai sigure de a cunoaște un popor îl constituie cunoașterea poezilor săi. Spiritul poetic este cel care poate străbate diferitele straturi culturale depuse de schimbările în timp ale civilizațiilor. El este cel care poate răscoli semnificațiile arhetipale, adormite dar nu uitate. Metafora poetică răspunde direct realității, trecând evident, printr-o anume logică - o logică ce nu are prea mult de-a face cu

² Lozanov, G., Suggestopedia/Reservopedia. Theory and Practice of the Liberating-Stimulating Pedagogy on the Level of the Hidden Reserves of the Human Mind, Sofia, St. Kliment Ohridski University Press, 2009, pp. 138-139.

rațiunea, dar care conduce mai sigur, pe scurtătură mai ales emoțională, la adevărata esență. Cunoașterea directă și reciprocă între culturi, puntea cea mai stabilă dintre cele două, este constituită, fără îndoială, de traducerea literară, în contextul nostru - de traducerea poeziei dintr-o limbă în alta. Traducerea, afirma Paul Ricoeur, este replica confuziei generate de Babel, ea „constituie o paradigmă pentru toate schimburile, nu doar de la limbă la limbă, ci și de la cultură la cultură [...] Traducerea este medierea dintre pluralitatea culturilor și unitatea umanității”³.

Înțelegem acum, cât de importantă este poezia în educarea sentimentului inter-cultural. Dacă nu poate exista comunicare fără cunoaștere, ca prim pas în construirea relației interculturale, nu poate exista nici reciprocitate în acceptarea acestei comunicări, fără a pune în mișcare emoțiile.

Dacă viața unei societăți este reglementată prin legislație, dacă analiza politicilor sociale poate identifica gradul de toleranță al unei comunități, la nivelul grupului mic, al individului și psihologia poate analiza toleranța la copilul de diferite vârste, lucrurile sunt mai complexe. Atitudinea individuală nu poate fi construită doar prin normative, chiar dacă o conduită individuală este formată și prin constrângeri exterioare. Or, tocmai aici intervine educația, prin forma sa cea mai structurată, școala. Tot aici își are locul poezia, transmisă cu intenție și eficiență, prin predare.

Este bine să ne reamintim că sfera de cuprindere a poeziei înglobează aproape orice - de la poemul filosofic al lui Lucrețiu la poezia mistică, cu reprezentanți în toate culturile, până la cea „matematică”, dacă ne gândim la Ion Barbu. Orice domeniu poate fi cunoscut (psihologic-emoțional vorbind) prin poezie și orice relație se poate sensibiliza utilizând sentimentul poetic. Vorbim așadar de instrument și nu de scopul specific poeziei (estetic etc.). Vorbim de mijlocul poetic ce poate ridica barierele cognitive, prejudecățile, respingerile necontrolate. Evident, rămâne educatorului sarcina de a utiliza, nu poeziile, ci Poezia. Și deși receptarea acestei Poezii ar intra inițial în sarcina familiei, educatorul este cel răspunzător de aducerea sentimentului poetic în lumina conștiinței copilului.

Băiețelul negru

Să încercăm acum o exemplificare: mica poezie a romanticului William Blake, poet și pictor, poate sluji, credem noi, la atingerea scopului nostru, inducerea sentimentului de înțelegere interculturală.

³ Ricoeur, P., *Despre traducere*, Polirom, Iași, 2005, p. 130.

Textul prezintă o simplitate și o complexitate simultane, astfel încât, secvențial, el poate fi abordat la vârste diferite, chiar depărtate în timp. Este semnificativ faptul că poemul face parte din ciclul *Cântecele inocenței*, dar nu trebuie să ne înșelăm asupra vârstei căreia i se adresează; personajul principal este un copil, vocea acestuia este naivă și directă în exprimare, dar sensurile sunt multiple, nivelele discursului spiritual, diferite și ele, astfel încât, publicul căruia i se adresează poemele din ciclu, are și el, vârste diferite, de la copilărie la tinerețea adultă.

La prima vedere, *Băiețelul negru* se referă la relația între etnii, cu implicații sociale. Într-o vreme în care sclavii negri, cel mai adesea răpiți cu violență din locurile de baștină din continentul african, constituiau o „normalitate”, Blake ridică, într-o formă poetică, ideea creștină a egalității. O egalitate care ține, în primul rând, de sursa comună a tuturor făpturilor pământului:

„Vezi Dumnezeu trăiește acolo sus în soare,
El dăruie lumina, căldura și veghează;
Copaci, și flori, și oameni, și, deopotrivă, fiare,
Din zori să aibă vlagă, și bucurii-n amiază”⁴.

Comun este și scopul omului trăitor pe pământ:

„Lăsați în lumea asta numai un scurt popas
Cât să-nvățăm văpaia iubirii a o-ndura”⁵.

Aceeași este și destinația ultimă, după ce fiecare își va fi îndeplinit misiunea: „...și-om fi de El chemați”, unde cu toții „...ne-om vedea ca mieii pe auritul plai”⁶.

Criteriul principal de raportare a oamenilor, unii față de ceilalți, așadar, trebuie să fie unul spiritual.

Acesta este primul plan, cel de bază, al decodificării, ce poate fi abordat la vârste mai mici, evident, cu explicații mai concrete: Se poate chema în ajutor, pentru o morală explicită, ultima strofă dintr-o altă poezie (*Divina întruchipare*):

„Ce-i omenesc în oameni toți trebuie să iubim

⁴ Blake, W., *Cântecele Ale Inocenței și Ale Experienței*, Ediție bilingvă, București: Rao, traducere de Iana Maravis, 2006, p. 40.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibidem*, p.44.

Chiar la păgân, la turc ori la evreu
Că unde-i Îndurare, și Milă, și Iubire,
Acolo viețuiește și bunul Dumnezeu”⁷.

Pe un alt plan se pot depista ideile filosofice, indirect exprimate, cel puțin pe două nivele.

La primul nivel, citim:

„Sunt negru tot, dar sufletul mi-e alb, neprihănit.”[...]

„Vezi, Dumnezeu trăiește acolo sus, în soare,

El dăruie lumina, căldura și veghează

Copaci și flori și oameni și deopotrivă, fiare” [...]

„Până va fi în stare [copilul alb] Părintelui din ceruri,

Să-i șadă la picioare, eu îl voi ocroti;

Cu umbra mea ferindu-l...»⁸

Înțelegem aici că, alb sau negru, ori orice altă culoare ar apărea ochiului uman, esența este aceeași, de culoarea luminii. Creatorul a tot și toate ține lumea în palme și veghează la bunul său mers. Făpturile întregii lumi sunt egale prin faptul că au același Părinte, s-au născut în același loc, în „soare”. Rostul nostru este de a veghea, așadar, unii asupra altora, în același fel în care Veghetorul suprem se îngrijește de Pământ. „Precum în cer, așa și pe pământ” afirmă înțelepciunea creștină și ghidează acțiunea omenească.

Relațiile dintre oameni trebuie și ele, văzute cu ochiul profund și nu cu cel de suprafață. Micul negru este sclavul, este supusul, este cel „slab” prin excelență. În fapt, dacă avem capacitatea de a zări esențele, vedem că raporturile sunt exact inverse. El, micul sclav negru este cel care are tăria, puterea și înțelepciunea de a-l ocroti pe cel care, aparent, îi este stăpân. Nu avem aici nicidecum aserțiunea banală că servitorul este obligat să își slujească stăpânul, ci vorbim de adevărata putere a persoanei independente, conștiente de misiunea sa, care își asumă rolul slujirii în scopuri nobile, ghidată fiind de un model superior. Întâlnim aici un fel de „imitatio” rezumat în câteva versuri.

⁷ Ibidem., p. 76.

⁸ Ibidem, pp. 40 și 44.

Pe al doilea nivel al discursului se abordează scopul însuși al vieții umane pe pământ:

*(Lăsați pe lumea asta numai un scurt popas/Cât să-nvățăm văpaia iubirii a o-ndura*⁹.

Omul are de înfruntat obstacolele vieții pe pământ pentru a învăța. Iar învățătura nu se referă la cunoaștere pozitivă, la informație, la tehnică, la expansiunea intelectuală de orice fel. Ea se referă la un singur lucru, pe care fiecare ființă umană îl posedă, dar îi dă în mare măsură, o folosință greșită: iubirea.

Întâlnim aici și o altă idee, afirmată de primii părinți creștini: suntem peregrini în această lume; există o altă realitate pentru noi, atât înainte cât și după ce viața mundană ia sfârșit. Suntem umbre, acoperind o esență ce trebuie descoperită *Trupul acesta negru, fața de soare arsă/Nu-i decât nor, o umbră în apărarea mea*¹⁰.

Apare de asemenea, și o foarte interesantă relație între imagini aparent diferite, dar care urmează o logică metaforică: Dumnezeu-soare-văpaia (iubirii)-trupul negru - fața arsă de soare-umbră protectoare (de sine și de alții). Legătura este aproape mistică, în profunzimea ei creștină și ne face să sărim spre o altă imagine, într-un alt context - Predica de pe munte (Mt. 5, 1-10). Avem, în poezia lui Blake, pe cel căruia i se adresează Isus (cel sărman, umil, credincios), avem datoria pe care acesta trebuie s-o îplinească de-a lungul întregii sale vieți (Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău...[...]) Să îl iubești pe aproapele tău [...] (Mc., 12, 29-31) și avem, de asemenea, făgăduiala „vieții veșnice”, adică a vieții petrecute în chiar esența realității.

Culorile, statutul social, cel financiar, puterea de orice fel care se manifestă în viața oamenilor pe pământ, nu sunt decât tot atâtea iluzii. Toate acestea fac parte din „vălul Mayei”, ca să folosim o expresie (și nu numai) din vocabularul hindus - un voal de al iluzoriului care trebuie îndepărtat:

„Când vom scăpa de norul cel negru și cel alb
Și ne-om vedea ca mieii pe auritul plai”¹¹.

⁹ W. Blake, *Cântece Ale Inocenței și Ale Experienței*, Ediție bilingvă, București, Rao, traducere de Iana Maravis, 2006, p. 40.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Blake, W., *Cântece Ale Inocenței și Ale Experienței*, Ediție bilingvă, București, Rao, traducere de Iana Maravis, 2006, p. 44.

Trebuie să remarcăm că, în versiunea engleză expresia este „the golden tent” ceea ce s-ar putea traduce liber prin „acoperișul Domnului”, o expresie mai clară a intențiilor lui Blake.

Nu în ultimul rând, se poate observa în mica poezie, prezența triadei virtuților creștine: iubirea, credința și speranța, virtuți ce transpar în discursul micului «negru». Iar toată această învățătură, de care el nu se îndoiește o clipă, provine de la mama sa, lesne de identificat cu Maica Domnului.

Iată așadar, pe scurt, câteva nivele ale discursului, abordabile în poezia lui Blake, a căror adresabilitate largă se poate subsecvenția în funcție de capacitatea de înțelegere a receptorului. Ne gândim în primul rând la vârsta acestuia, dar nu numai.

Cuvinte de final

Reîntorcându-ne la tema noastră principală, trebuie să specificăm că, intenția noastră nu a fost să introducem religia în lecția de literatură sau în cea de educație morală și nici măcar, în școală, ca atare. Intenția noastră a fost să punem accent pe atitudinea creștină în școală, ceea ce înseamnă cu totul altceva decât dogmatizare sau ideologizare a cursurilor.

În ceea ce privește specificul temei abordate, aceea a interculturalității, probabil că nu există niciun instrument care să convingă cu mai mare putere, ca poezia. Iar micul poem al lui Blake pare exemplul ideal în acest sens – citibil în oricare cheie, în relație cu oricare tip de referință și plasabil în oricare context spiritual și/sau religios.

Mesajul poetic este absolut același, indiferent de varietatea „umbrelor” oglindind diferitele ideologii: și acesta este că există aceeași esență în fiecare faptură umană, oricât de „neuzuală”, „străină”, „ciudată” i-ar fi înfățișarea percepută dinafară și că există o singură datorie în fiecare: de a înțelege acest adevăr și de a-l respecta.

Dincolo de normele și tradițiile unei comunități, dincolo de legislațiile mai mult sau mai puțin democratice, care toate, au ca scop ultim reglementarea comportamentelor într-o comunitate și prevenirea atitudinilor de respingere sub toate formele, există un mijloc infailibil, dacă este utilizat cu înțelepciune și anume, arta; în discursul nostru – poezia.

BIBLIOGRAFIE

1. Blake, W., (2006), *Cântece Ale Inocenței și Ale Experienței*, Ediție bilingvă, Ed. Rao, București, traducere de Iana Maravis.
2. Comenius, J.A., (1970), *Didactica Magna*, Ed. Didactică și Pedagogică, București.
3. Lozanov, G., (2009), *Suggestopedia/Reservopedia. Theory and Practice of the Liberating- Stimulating Pedagogy on the Level of the Hidden Reserves of the Human Mind*, Sofia, St. Kliment Ohridski University Press.
4. Ricœur, P., (2005), *Despre traducere*, Ed. Polirom, Iași.